

Onderzoek naar gezinnen met meervoudige en complexe problemen

Samenvatting

Auteur Dineke Smit
e.h.smit@4sophia.nl

Datum 30 oktober 2020

Inleiding

Aanleiding voor dit onderzoek was de aandacht van de jeugdregio IJsselland voor de doorontwikkeling van de ambulantisering van de jeugdhulp. De wens is dat kinderen zoveel mogelijk thuis, met hun ouders, kunnen opgroeien. De hypothese was dat er in de jeugdregio IJsselland een te kort aan gezinsgerichte interventies zou zijn. Meer (evidence based) gezinsgerichte interventies zou kunnen resulteren in minder uithuisplaatsingen. Tevens werd er van uit gegaan dat een ketenbrede samenwerking noodzakelijk is om het doel van minder residentiële opnames, te verwezenlijken. Het Regionaal Service Team gaf daarnaast aan behoefte te hebben aan een nulmeting zodat inzichtelijk gemaakt kon worden dat veranderingen ook verbeteringen zijn.

Projectleden

De indieners van dit project bij het Transformatiefonds vormden het projectteam. Het projectteam bestond uit:

Pijke Dijkema	Accare
Ben Poortland	Accare
Frank Lauwers	Ambiq
Jan Schoorlemmer	Jeugd GGZ
Wilco Jansen	Karakter
Marian Klein Hesselink	Pactum
Wietske Spoelstra	Trias
Esther Ter Riele	Vitree

Vanuit het RSJ namen deel:

Lidi Kiviet
Esther Van Den Broeke
Mathilde Bruinenberg

Als onderzoeker werd Dineke Smit, bekend met de jeugdregio IJsselland, toegevoegd aan bovengenoemd projectteam.

Projectproces

Om van een ingediend plan te komen tot een uitvoerbare uitwerking zijn de nodige discussies gevoerd. Belangrijk discussiepunt was de betrouwbaarheid en validiteit versus het praktisch nut van de onderzoeksresultaten. Maar ook het loslaten van aannames (wat denken we te weten) versus het binnen de perken houden van het gehele project (wat we zeker willen weten). Kern van deze zinvolle discussies waren bijvoorbeeld a) wat weten wij eigenlijk van de groep gezinnen met meervoudige en complexe problemen woonachtig in IJsselland? b) hoe krijgen we inzicht in de mate waarin (evidence based) gezinsgerichte interventies worden ingezet? Ook is gesproken over hoe we voor het voetlicht kunnen brengen dat kwaliteit van zorg en adequaat omgaan met beperkte financiële middelen in elkaars verlengde liggen.

Besloten werd om inzicht in de kenmerken van de doelgroep *gezinnen met meervoudige en complexe problemen* als primair doel te nemen, samen met een verkennend onderzoek naar de inzet en ervaringen van gezinsgerichte interventies. Er werd begonnen met een literatuuronderzoek naar deze doelgroep en gezinsgerichte interventies. Na de uitvoering van

dit literatuuronderzoek werd een definitie van de doelgroep gekozen en werd besloten een gevalideerde vragenlijst te gebruiken om de kenmerken van gezinnen met meervoudige en complexe problemen in kaart te brengen. De vragenlijsten werden, na een toelichting van de onderzoeker, ingevuld door het sociale wijkteam c.q. de lokale CJG en door een aantal hulpverlenende instellingen. In dit interview kwamen eveneens de mate waarin gezinsgerichte interventies werden ingezet aan de orde en was er ruimte voor de geïnterviewde om verbeteringsuggesties aan te dragen.

De interviews werden in verband met de Corona maatregelen online afgenomen. Ondanks pogingen om tevens ouders uit gezinnen met meervoudige en complexe problemen te laten participeren in dit onderzoek, is dit helaas niet gelukt. Als alternatief is informatie vanuit cliëntorganisaties gebruikt.

De onderzoeksresultaten

Er hebben 8 gemeentelijke toegangen, 7 zorg/hulpaanbieders en 1 JBOV meegewerkt aan dit onderzoek. Dit betekent dat 16 personen namens hun organisatie hebben deelgenomen aan een kwalitatief onderzoek naar gezinnen met meervoudige en complexe problemen en bijbehorende gezinsgerichte interventies. Gezamenlijk hebben zij voor 206 casussen een screeningslijst ingevuld. Deze screeningslijsten zijn geanalyseerd middels SPSS (statistisch software programma voor sociale wetenschappen).

Het literatuuronderzoek, het kwalitatieve onderzoek (interviews) en het kwantitatieve onderzoek (vragenlijsten spss) zijn in samenhang geanalyseerd gaven de volgende resultaten.

1. Ouders en kinderen uit gezinnen met meervoudige problemen ervaren de veelheid aan hulpverleners eerder als problematisch dan ondersteunend. Uithuisplaatsing van jongeren heeft tot in het volwassen leven een negatieve invloed op de ontwikkeling.
2. Alle geïnterviewden hebben een beeld bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen maar van monitoring en/of registratie is niet tot nauwelijks sprake. Slechts de zorg aan het kind wordt geregistreerd. Hulpverlening aan het *gezin* wordt niet geregistreerd. Daarnaast is er geen informatie uitwisseling tussen de ondersteuning aan de ouders en de ondersteuning aan de kinderen.
3. Alle geïnterviewden zien in dat het *gezin* centraal staat bij de doelgroep gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Elke betrokken instantie en/of organisatie zet daarom gezinsgerichte interventies in. In de praktijk blijkt echter dat er meerdere instanties en/of organisaties betrokken zijn per gezin. Dit betekent dat het gezin ook gelijktijdig meerdere (verschillende en mogelijke tegenstrijdige) gezinsgerichte adviezen krijgt.
4. De zorg is versnipperd, iedereen doet het beste naar eigen vermogen en inzicht. Van integrale samenwerking is onvoldoende sprake.
5. Bij alle 206 gezinnen met meervoudige en complexe problemen speelden er op alle gebieden problemen: kindfactoren, ouderfactoren, opvoedingsfactoren, gezinsfunctioneren, contextuele factoren, knelpunten met betrekking tot het sociaal netwerk. Van deze factoren komen gezinsfactoren het meest voor en kindfactoren het minst. Bij 168 casussen (81,5%) was er sprake van een lange hulpverlenersgeschiedenis. Bij 81 casussen (39%) was er sprake van een

- uithuisplaatsing (geweest). Bij 132 casussen (64%) was Veilig Thuis betrokken en bij 97 casussen (47%) was de Raad voor Kinderbescherming betrokken.
6. Bij 60% van de onderzochte casussen speelden 18 (van de 35) items (=probleem) een rol, waarvan 30% zelfs met 26 of meer gescoorde items.
 7. Psychische problemen bij kinderen in gezinnen met meervoudige en complexe problemen komen veel voor. Zij hebben echter geen significante relatie met de andere factoren die dit gezin een gezin maakt met meervoudige en complexe problemen.
 8. Bijna 70% van deze gezinnen heeft een beperkt sociaal netwerk.
 9. Indien er sprake is van uithuisplaatsing van (een van) de kinderen dan spelen kindfactoren hierbij geen significante rol.
 10. De kans op uithuisplaatsing wordt verhoogd met elk probleem dat zich extra voordoet in het gezin. Hoe meer problemen, des te hoger de kans op (tijdelijke) uithuisplaatsing.

Resultaten besproken met betrokkenen

Tussentijds is er over het proces en eventuele knelpunten regelmatig overleg geweest met de projectleider (Pijke Dijkema) en de transformatie adviseur IJsselland (Mathilde Bruinenberg). In juli is er een overleg geweest met het RSJ waarbij de tussentijdse resultaten zijn getoond en besproken. Eventuele knelpunten met mogelijk financiële gevolgen zijn tijdig besproken en hebben niet geleid tot budgetoverschrijding. Op 22 september is er een bijeenkomst geweest met de werkgroepleden (RSJ, lokale toegang, aanbieders) waarin de eindresultaten zijn getoond en besproken. De resultaten werden herkend en de daarmee samenhangende wijzigingen in beleid werd bij het merendeel als wenselijk geacht. Op 28 oktober zijn de resultaten besproken met de leidinggevenden van de gemeentelijke toegang, JBOV en Veilig Thuis. Ook zij gaven aan zich te herkennen in de onderzoeksresultaten, met name dat je je bij deze doelgroep primair dient te richten het gezinsfunctioneren en dat gezinsinterventies met name succesvol zijn wanneer zij integraal aangeboden worden.

Adviezen op basis van deze onderzoeksresultaten

- A. Het probleem van gezinnen met meervoudige en complexe problemen zit hem vooral in het gezinsfunctioneren¹. De primaire hulp dient gericht te zijn op het verbeteren van het gezinsfunctioneren.
- B. Om de kans op (tijdelijke) uithuisplaatsing te verminderen is het beperken van het aantal problemen in het gezin effectiever dan het extra inzet ten behoeve van alleen het kind c.q. kinderen.
- C. Bij het vermoeden van meerdere complexe problemen in het gezin dient een grondige screening gedaan te worden. Hiervoor kan de vragenlijst gezinnen met meervoudige en complexe problemen gebruikt worden, aangevuld met een handleiding en een (online) training. Rekening dient gehouden te worden met de belastbaarheid van het gezin.
- D. Zet in op een integraal (gelegenheids)team (met een maximaal aantal hulpverleners), gericht op het gezinsfunctioneren. De organisatie die dit aanbiedt

¹ Vanuit de complexiteittheorieën functioneert het gezin in 'chaos', dat wil zeggen dat factoren dusdanig op elkaar inwerken dat oorzaak en gevolg niet meer kenbaar is. Het gezin functioneert als attractor, het blijft als het ware problemen veroorzaken waardoor losse interventies op onderdelen in het gezin onvoldoende effectief zijn.

dient te bezitten over een brede basiskennis en dient de hulp aan te bieden in het gezin. Om dit integrale team zit een expertise groep die voor advies en/of supervisie gevraagd kan worden.

- E. Ondersteun het gezin met een onafhankelijke cliëntondersteuner, zet ervaringsdeskundigen in en normaliseer de problemen.
- F. Accepteer dat er vele gezinnen in onze samenleving een zwaar leven hebben en biedt hen kansen (om de problemen het hoofd te bieden en) om hier verbetering in aan te brengen.

Ter discussie

Achter het idee van één gezin, één plan staan de meeste betrokken wel, maar in de praktijk komt dit nog steeds onvoldoende van de grond. Veel verschillende organisaties integraal laten samenwerken in een marktgeoriënteerde context lijkt vooralsnog te weinig verandering op te leveren. Zou het **contracteren van integrale teams** (al dan niet vanuit een specifieke organisatie of vanuit een consortium) voor de doelgroep gezinnen met meervoudige en complexe problemen uitkomst kunnen bieden?

Wanneer het zo is dat bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen het met name gaat om het **disfunctioneren als gezin**, is het dan passend om deze zorg (alleen) te definiëren als **jeugdhulp**? Wat betekent dit voor de stigmatisering van jongeren?

Wanneer 69% van de gezinnen met meervoudige en complexe problemen een beperkt sociaal netwerk heeft en een veelheid aan problemen... is het inzetten van het eigen netwerk dan passend? Zou het **inzetten van ervaringsdeskundigen en vrijwilligers** vanuit een meer normaliserend en herstelgericht karakter niet adequater zijn?

Het adagium in de jeugdhulp is veelal kleinschalig beginnen om daar waar nodig **op te schalen**. Zou het juist voor deze doelgroep niet passender zijn om na screening intensief in te zetten om vervolgens – zo snel als mogelijk – **af** te schalen?

Gezinnen met meervoudige en complexe problemen in IJsselland
Biedt gezinnen met meervoudige en complexe problemen kansen om verbetering aan te brengen in hun leefomstandigheden.
Bij vermoeden van meervoudige en complexe problemen in een gezin worden middels een screeningslijst alle factoren in kaart gebracht.
Bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen dient een integraal team ingezet te worden met een beperkt aantal hulpverleners. Dit integrale team wordt ondersteund door een flexibel inzetbaar advies team.
De focus aangaande de hulpverlening aan gezinnen met meervoudige en complexe problemen ligt op het gezinsfunctioneren . Pas nadat het gezinsfunctioneren is gestabiliseerd, wanneer er dus sprake is van een significante reductie van het aantal problemen, kan goed beoordeeld worden in welke mate psychische problemen van het kind robuust en intrinsiek zijn of slechts het gevolg van de problemen in het gezin.
Voeg aan elk gezin een onafhankelijke cliëntondersteuner toe.
Normaliseer en biedt perspectief door inzet van ervaringsdeskundigen en vrijwilligers werkend vanuit de herstelgedachte.